

Политиктиг ажилдын
дуржулгазындан

Четпестер база бар, кол четпес чүвө — бот сөзсүзү болуп турары, ошуга чейин бүгүндө оперативтик чаарлы согузлук болуп. Бүдүрүлгенин чактыкчылары, мурнакчы дуржлукны пропагандалаарына «бу ам-даа чеп ахылалайын турар бис» «Ак-Эрик» колхозтун, «Тес-Тес» сохтозун, «Сельхозтехника» салырынын хүндүл самбырадарында мурнакчыларын фото-журналисттер үр те иштине согузлук турар, зарыя-даа күрүт түбүлүз тазарылгалар бар. Районун кайы-даа партия органдарында хава парламентизм идеология ахылдын чегула чепсө кылдыр чейир ахылалайын турар. Ошуну хава согуларына, «Чанык», «Дүвүрөгөн» «коровадлерия», агитүлүстарины чеп болганга үрүлүзү үндүрерин бот-таидырлы турар бис. Бүдү-

мистин районунчү партия органи-
зациялары менен согушар-да
болгучу кемчелерин алып.
Малайга В. И. Лениннің те-
турутунан хушунан бээр 100
чылмыга бозеткелер дугайын-
да СЭКП ТХ-ны доктаалына
ундешилееш, бы таланы-биле
акшалды улам белик деннолге
келдери — бистин дайымы
соруталыс.

Д. ОДАН-ООЛ,
СЭКП Тес-Хем райкомунун
пропаганда болгаш агитация
критикалык ботелдеминин.

пенного удурткан коммунист
күш-аял бригадасының ке-
жиңуңнери белган. Бригадың
чөлаачылары зрткен чартык
чылда ленинчи кизмалга фон-
дузунга 1502 рубльди киирип,
өскелерге мурнакчы үлөгер-
дуржулгазын көргүсөннер.
Коммунист күш-аял брига-

Бистиң аалчыларыбыз

Узбекстандын Кара-Калпак Автономнуг Совет Социалисттик Республикасынын чогаалчыларынын төдөлүгү Сибирь-биле танышып чорааш, Якут АССР-ге чораш сөөлүндө бистиң Тывада чедип келген.

Кара-Калпак АССР-ниң чогаалчылар Эвилелинин баштаар черинин харыскалгалы секретары аш Пейтинязов, «Амур-Дарья» журналдын чогаал килдизинин эргелекчиси аш Кожаназаров олар сентябрь 29-та Кызылдын солун черлери-биле танышып, чогаалчы эш-өөрү-биле учурашып хүнзээрлер. Бистиң акы-дуума эргим аалчыларыбыз Шуурмак, Чагытай дээш өске-даа черлерге барып, бистиң республиканың ажалчы чоңнарынын ажал, амдыралы-биле танышкан сөөлүндө Алтай крайже чоруптар.

— Дөө ол, хой бе, азы өшкү бе? Те, чумазы аажок чер дээр, оору бе? — деп, айтырдым. — Кайын те, чумазы боор, бистик козанымыс, ирчигештер-дир ийин. — Мындагы калыр-берт черге хой мал база таарып-дыр аа? — Таарышпайн аа. Бо дээр, ге шаанда аалдар тайлаар чала, олар белчирер чер болтай. Электр орну кербес силер бе, сарыг-сарыг чашпанылар чыгылаан, Турсаал болуп артык чарык куу коопшаны кербес силер бе? Аңаа мал суггарар суг кудул турган чүве. Ам харын суу каткан чер-дир, мурнула маңаа агып башып чыгар кара, сугут чер чүве. Бис моон илаака кайлаан хуус бис. Көшкөш, чыска бастыргаш, чер ара хонганмыс болду.

Майгын ээзи-биле чугаа-мыс чалай олзага чула учу-дуп каан сарыг дымтың чарыктарын дымдары даямы хааа үзү кирип, оттуң чалы-раажы улам-ла көрүлзөлдөй.

Кара болгаш илдерин, чыска-көлдөргү бо кырганын мындагында адаа чип, эрес-шо, азын аажок чып чок казында ла келээ сында туман аразын-да машиналар козанымыс туралы-биле тургашар, ожуң-па-жыны суу кудар, коңулар сел-дир, «элтараа» кайла барды, «кокуус» ирай бээр ийне» дээш, шынап-ла хайн-дырмал-ла турар кайн болду.

Улуг ак-демир шашта шай ша-даа четпейн хайн берди, хойот ак сүт оң кырыне сээр-ли берген. Халылаан хайн-дыртын сарыг шайны аяктарга куткан, бисне сууңу ара, ирей ам-ла бистирин кайн келге, ийинти соңурун-дыр.

Син ажи аржаанда шөлээ ажаллап, дымтанын турары-нымыс, суглап чоругу-вусту аңаа чугаалап бердизис.

— Ижер суг бергезинде чер бо, харын, Аржаан улзуу Улуг. Хемден суглаар, ол аразы база харын болду ийин. Кан-ла-дынын чалаарда бо мыңаар арга-ойларын сызылган кара суглары калып калыр дээр, даан. Ам харын чоокку хун-

керде чашкын элбээш. Тал-дың-Чыл бажынын кара суу погуу чыгар-дыр. Эңиле үс-түнде үйгөн кара сугтан ууң калыр силер. Аңаа чарымын хой, мал доктар-чүве, хирин, доурактыг боор — деп, ол чугаалады.

Ол ак-жөк майгынын ээзи — Чаа-Халла «Найра» сохко-л.

Угааным, чамып бар чоруу-ру ол-ла мынаан, ам. Бозум-ла аңаа кызылдан каан боор мен. Че, бажынтай — деп, чорда, амык колларын бирээни ирей-ни колачы барымы сохко-л. Айттар дөө турганы чүд, адал чык улус бистер доул келте-бис аан, келген чонун шайла-дыштыр.

— Аңчы-дыр силер, аа? — диккен үнгер оон-моон дый-калды.

— Кыраан-кыраан, думала-ры. Кара-кулчак четпес, та-лаар болган ийин. Тайга-сы, тайгал кезип чоруу болгаш мал-маганга халдай бээр ара-тан ак-мен чоругулар чепсиз-дир ийин. Чамыкта кат-чымс, тоорук чегей таваргаларда адал-хайраккын чазылай бээр чер болгай бо. Кымыскаа өң, дөштерин, хайларын Эйм-Чайлаз артында аажок хоо-ра тартылаан чорбалды.

Чазылаанда малче-даа, кы-жиге-лаа халдай. Ылдыг та-варылаан база тургулаар. Берге болду ийин.

— Боз-ла аң-чегей, кат-чымсиг байлак чер чүве. Мээң база чуртум болбазык — деп, алыс чурту ол чер болуу ар-жаанчыларын бирээни макта-ны берди. — Бети дээрге, бис-тин туралар аржаанчымыс көр-нө даан. Калыг-лаа хоочу-чылгаш кижилер кирип тур-рар. А черинин иштинде та-калдык байлаан, эргинине ча-жырып үжүлзө чүве, Сингар баштарында дөмдөк дөмдөк. Чер иштинин байлаанын ши-челекчелери геологтар маңаа ажаллап турганы илден чорду.

— Ындыг харын, маңаа бар чай дургуунаа чер үтпөт кел-генер, Моолан эрте-дүже ко-

«Кара-Хөл» колхоз эгир уксалыг мал өстүрүлгө эге-лен кирген. Колхоз бир чар-тык чылаа ниятиң малын баш сабын өстүрүлгө планн бугу чүгүн азын-биле ажи-күсөткө.

Күрүмде эт садарынын пла-ны 107,6 дүктүн 126 хуу күс-селди, чартык чылаа районун ажал-агылдарынын аразына социалисттик чарыктың бяр-чери ээлзеш, СЭКП райкомунун болгаш райкукомунун ишчилер Кызыл тутун чаалап алган.

Ниятинин малынын баш са-бын өстүрүр, оон продукту-луун белядери, күрүне планн чедикширинин күсөдери чет-чир санын, иш чынарлыг мал чевирин белеткеп алдыр-ган хамааржыр. Августун 20-

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААН

де четке эвес медээ-биле алдыр-га безин колхоз 1400 тонна си-ген белеткээр планн 60 хуу ажалган.

Чазын болгаш чамып чаз-сугулаа турган учурунда си-генниң дүжүдү чагай, ор-тумаа-биле гадан 9—10 цент; нер дүжүттү ап турар. Июль 1-ден август 20-ге чедир чаз-чок казынашкын болгаш-биле чийтер ортаан сиген белетке-тинген.

Сигенде 190 хол кадыры, 2 трактор, 5 айт дырбаажы бо-лгаш хөпзөнип, сараааарын-да 205 кижж ажаллап турар. Малчыларын кышталарын-чын чамында ниятизи-биле

320 га көк-сула тараан, гадан 24—25 центнер жоған масса-ны ап турар.

Сиген шалдырык куш-ажылды эки организаастаан. Мында малдын бүрүзү сиген белеткели чорударда, чангыс эвес, дем каттыштырып шөптөп турар.

Мынчаар ажаллаарга «теп дүрген, ажал шынарлыг болу-рун кара-хөлдүң малчыларын бадтыкп турар. Олаң Хертек, Күжүгет Кара-оол, Иргит Бал-чый дээш өске-даа малчынар 18—20 тонна сигенни белеткеп дооскаш, ам көк-сула ажал-алымынчыг эгелен кыр-кенер.

Көдө болгаш суурлар Совет-териниң аразында 1968 чылдың бирги чартында социалисттик чарыкка тилекчи болган Кара-Халла колхоз Советке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөлү-лелинин болгаш обпрофсоюз-лелинин шилчир Кызыл тутун, 500 рубль акша шаңналы-биле калы чоокта чаа тымыска, Бе-дик шаңналга сорук кирген кара-хөлдүр улам күжениш-киниң ажаллаарын демдеге-вишаан, күрүне планында ажи 500 тонна сигенни белет-кеп, оңу сентябрь 1-де күсөдир деп белеткен хүлзөлгөн алган.

Т. ТАЛАНЧИК, «Шиниң» корр.

ЧУРУМАЛ

ТУМАННЫГДА БОЛГАН ЧУГАА

— Аңчы-дыр силер, аа? — диккен үнгер оон-моон дый-калды.

— Кыраан-кыраан, думала-ры. Кара-кулчак четпес, та-лаар болган ийин. Тайга-сы, тайгал кезип чоруу болгаш мал-маганга халдай бээр ара-тан ак-мен чоругулар чепсиз-дир ийин. Чамыкта кат-чымс, тоорук чегей таваргаларда адал-хайраккын чазылай бээр чер болгай бо. Кымыскаа өң, дөштерин, хайларын Эйм-Чайлаз артында аажок хоо-ра тартылаан чорбалды.

Чазылаанда малче-даа, кы-жиге-лаа халдай. Ылдыг та-варылаан база тургулаар. Берге болду ийин.

— Боз-ла аң-чегей, кат-чымсиг байлак чер чүве. Мээң база чуртум болбазык — деп, алыс чурту ол чер болуу ар-жаанчыларын бирээни макта-ны берди. — Бети дээрге, бис-тин туралар аржаанчымыс көр-нө даан. Калыг-лаа хоочу-чылгаш кижилер кирип тур-рар. А черинин иштинде та-калдык байлаан, эргинине ча-жырып үжүлзө чүве, Сингар баштарында дөмдөк дөмдөк. Чер иштинин байлаанын ши-челекчелери геологтар маңаа ажаллап турганы илден чорду.

— Ындыг харын, маңаа бар чай дургуунаа чер үтпөт кел-генер, Моолан эрте-дүже ко-

ле шын. Бистиң турар аржа-анчылар дугайында помал номчудум. Ортаан Винкер-ниң «Тываның минералдыг суглары» деп атыг бажын лентерилде Уур-Сайыр аржа-анчынын дугайында Бүгү-эвилелин геология-экспеди-циянын ортем ажалдакчымыс эш Зуевтин удуртулазы-биле чорашаа чер шинчелекчелеринин тайлыбырын бижээ, Аржаан, шынап-ла, хей химиктиг сос-тавтыг, Чогум кандыг аарыг-ларга дуулаарын, чүү хирени ижерин, канчаар ажаллаа чо-гууру дээрине айтпашка хо-музданып чорду. Чон хеле-бу-ду-ле кирип турар. Составын айткан турда, түс черин эчилери база тодарадып болу-де-лаа-деп, барымы талакы районнар чуртутт аржаанчы-ларын бирээни хомулдасды. Оң хомулданын каттышпас аржаако. «Ол чугула атыры» диктиг.

Ажасан зомг дээриниң сал-гы-сырындык олатын оду ула-на көрүлзөй берген. Ча-лымы келетер. Чыска өткөк ийик-хепти кургалып ара, чу-гаавысты уламчылап, кырган-даа ниятинин малын каш чыд кадарып, ажал келген со-нуургалдымыс.

Беш чыл ирттер семитип келген, Сат Дамчатовиң эртек чылыс чык чоругулардыг бо-лган чугаалай-дыр. Совет эр-

кежен үш килограмм кылдыр семиткен. Ол дээрге өөрчүтүп чоругу-дур. Болуп көрүң-ден. Дөрт чүс чеден баш ирт барык чээрби беш тонна ирт деши-дыр. Сат Дамчатовиң дүк планын база күсөткөк.

Бозунун чымштыг ижнини дугайында ол мынчаар чуга-лаар:

— Чазын арык-доруктуг мал-дар хүлзөдип бээр, Ол-ла Ур-бунден ырак-узак кайлаа-ларга сүртү чедирери безин мын-дыг амыр бе. Хемчик-Аксига хе-геш, чангыс ол хемин безин хемелеп кежирери безин эвес болду ийин. Чазын Хемчик-Аксине чоругу олоолдан аар-жак чуртуп келди. Оон соола оларын чангыстан хемге туулуп салып, хем кежирер, шүттүг-де ажал. Ыччан харын денге-л-күжү арыксымаар болгаш ка-дүргө шоолуг эвес кылдыр са-гындап, А күсээр мынч чү-вөң кайда боор! Семис ирттер турттурар, өрү шураар, кижж базып каа-деп, кашпатай. Хемге кирип салдыра, шырап оолдар-ын тургузуптар, олар безин се-мис ирттерин ууу чагай-чагай кий каап турарлар болбас ийиле. Дем-хүү чок болза, анымыс мынч ийин бээр. Чангыс биске-лаа эвес, бо-ла Улуг-Хеминиң хонган Хемчи-тин ол-бо чарында чурттап, ажаллап турар малчыларга — шүттүсүз мынч ажал опаз-жир болду ийин.

Ол мыңаар чурттап, ажаллап чоругу малчыларын ийи ба-за чымштыг болурун аңгы-да харыскалгалы, берге. Бу-т-ла болуп иштин маадыр-лары олар-дыр.

Назы-хары улаагы берге малчы Сат Дамчатовиң Ми-нит-оолга бо чылыс база-ла ийи харлыг ирчигештер хүлзө-

лч берген. Ыччалаажок, сал-гыр баштаар чери аңаа силер-ге илгелгү улуг, арга-дуржул-гайлар байлак болгай, оода бо чыл удаада база ниятинин ма-лы семитип чоругу, дээр. Салбыр дээрге-ле — чоңум, чон дээрге-ле — салбырмын-ла бо-л-гай кылдыр бодал келеш, Сат Дамчатовиң үш чүс бежен ир-ти база катап хүлзөп алгаш, кадарып чоругу бо.

— Өнөр бар бе, азы май-гы-биле көжүп чоругу силер бе? — деп, түнелинде айтты-дымыс.

— Өг сөөртүр учур кайда боор, орук-чарык берт болгай. Чамдык кызаа черлерге аты-ты чедип алгаш чоругу болгай, Оон соңгу даанында чаш-таан даш кижиниң орта-мои-нуңа-даа дегзе хонун, кадыр дөмдөт-лаа бар. Ыччанга, боттаңаар учуруус бо. Өвүс Хемчик-Аксига.

Ак-жөк майгынын ээзи кырг-ган-биле чугаа элзэн үргүл-лзэи. «Хойлук кижж каас, ипек-тиг кижж тоду» дээр-ле чөп. Немелде деңиз дээш төлөкөр база алдыр.

Туман ерден арылган. Хүн каада кинилеи шоңуп келди. Монгушнелчек чазы суу арга-нын мыштарынын бүрүлзөсүн, өйт-сигенде шыбырт-ла чүве.

Д. ЕНДАН.

ДЭЭРЕ САДЫГЖЫ

Монгуш Көк-Хунаева Талганчик садыг ажы-лынга 20 чыл улаштыр Барыин-Хемчик районун Аксы-Барыкка, Аңаатига болгаш район тө-вүнге садыглар эргелекчилеп, ак сеткилдиге ажал-лап келген. Монгуш Көк-Хунаеваны районун чурттагыч чонунун хөй кезиш таныыр. Хөй чылдар-нын иштинде боартак артынга ажаллап келгени-ниң үезинде, кижж бүрүзүнге элтиг, ээлдек, ажы-лынга шыкчы коммунист херээжен чонун болгаш коллективиниң кызыгаар чок хүндүткелин чаалап алган.

Монгуш Көк-Хунаева Барыин-Хемчик рай-ода партия эге организацизанын секретарынын орадакчызы. Садыгы ажылында аңгыда хөй-ништинин ажылында ол илдекейлиг киржип, боду-нуң ара-дуржулгазын, сүмелерин аныктарга дам-чыдып турар. «Совет садыгын терешин» деп хө-рөк демдээниң төлөптиг эдилекчизи Монгуш Көк-Хунаева Талганчикке «Күш-ажылаа алдар» республика Наддымын таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлы-биле «Тыва АССР-ниң садымын болгаш хөй-ниш-ти чеменилгезинин алдарлыг ажалдакчызы» деп ат-ты тымыскаан.

Сөзү болгаш чуруу П. ФЕДОРОВТУУ.

Байырлалды-биле үдөөн

Башкырынын төвү Уфада учар чүл институтунун бөлүс студенттери «Тыва даг-дугу» комбинатынын тууунга кир-жир-биле чыгы дымталыга үезинде келген турганнар. Олар шүптү 32 кижж. Ук отряд дөрөн хире хонук иштинде комбинаттың ийги элзээнин кол чоругу-нуң дерижесинге ажаллааннар. Капитал салымынын 60 мүн ажи рублун олар ажаллапта кырген.

«Сибирь отряды» деп адаан ол студент тудугуларын «Тыва даг-дугу» тудуг эргелеги чыгы хүлзөн алгаш, август 30-де байырлалды-биле үдөп чоруткан. Отрядтын кон-чут эки ажалын эргелеп демдегеп турар. Тудугу-нуң чок-та чаа болуп өрткөп байырлалын таварыштыр студент-туду-гуларын хөй кезиш тудуг эргелегинин, ВЛКСМ-ниң Ба-рыин-Хемчик райкомунун болгаш Ак-Дуурактын комсомол комитетинин хүндүлөп бижиктери-биле шаңлаан.

Чагаалардан одуруглар

Эркин районун «Мөрөн» колхозунун тудугу бригада-зында М. Струнне удуртка туубу кылар аялы 20 мүнү одаар ышты сөөртүп алган.

Тес-Хем районун «Ак-Редитор» Н. Н. ИУДАНИ.

КИНО

АВГУСТ 31-ДЕ
«НАЙРАЛ»: «Короля, регата» 10, 2, «Өске кыч-даа эвес» 12, 4, 5, 6, 7, 9, 15 шактарда.
«НИСЕЙ»: «Чалов» 10, 11, 50, «Болу болуу эргези чок» 1, 4, 5, 6, 7, 9, 15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Уш муштер» (1-ги серия) 10, «Уш муш-ктер» (2-ги серия) 12, «Азатпай» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

АЖЫКТЫГ ВИТАМИННЕР

Республиканың аптекаларында эң-не ажык-тыг эмнер—витамин В болгаш кароталин бар дээрин чурттагыч чонга дымнаттымыс.

Витамин В артеросклерозтун аны-бүрү хе-вирлеринден араанда, өкпениң эмфиземасын, пневмосклероз, хоочураан гепатит, баар цир-розунун эге чадазында, хоочураан алкоголь интоксикациязында, кештин шээр аарыг-ларында эмнениринге ажыктыг болгаш бир эвес аарыг кижж корикостероидтер азы сульфамидтер-биле эмненип турар таварылгада ажаллап болуу.

Эмни аксын ыяк дүгдөөн савага, өл-шык эвес черге шыгжаар.

Ону эмчинин сүмелзэни-биле садар. Кароталин трофитик эвалар, экземалар, чараа обочокаларынын чамдык (ириатиктиг болгаш дескваматиктиг) хевирлерин эмнээр-инге ажаллаар.

Эмни серини, хөлгелег черге шыгжаар. Эмчинин рецептизи дугаар садар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫ-ДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Тудугулар хойнуларга

Улуг-Хемде «Х Улуг хура» көдө ажал-агыл артелинин баш-таар чери колхозтун малчынары чалаа-лашкынче үнүтери биле, кышталар белеткелиң кол кичиргеге алган. Баштаар черин иштинин удуртула болдуруш, колхозта Д. Дагадалга удурт-кан тудугу бригадалып кежигүнери кышталар септелгени чор-да берген.

Чайгы сезонда тудугулар биче эвес демчээлдиг ажалды бугу-дуп, Оттук-Даш сүт-бараан фермазында 300 дорбелчин метр шол-дуг даш кажаанын кол тудуун, ол ышкаш Хулбүс-Даш баарында 150 инек кирер кажааны дооскан. Ийи кажаанын каймы-лаа кыш бетинде ажаллапта кирер. № 2 хойжу бригадалык Кузунда 600 баш хой кирер кажаанын септелгени доозуган. Ол-ла деви-скаарде малдын өг-бүлө чурттаар бир бажынын септелгени база кылган.

Артелиң мурнакчы хойжулары Б. Дурбүлек, О. Дончай-оол, С. Казан-оол олар боттарынын кышталарында кажааларын көржө-нин хоораш, кодан девиескээринин курга өдөн бөлүп алганнар. Ке-дир кышка белеткеп ажалдарына малдын бүрүу хаара туттунган турарин артел баштаар чери доктааткан.

Н. ОИДУП-ООЛ.

В. ВОЛЧЕНКОНУН «ТАНГААР ЭРТЕН» деп фототзюду.

НОМЧУКУЛАРЫН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ
1969 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар
чагыдылгазы сентябрь 1-де эгелээр

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскиле-ин болгаш ажаллап турар черлеринде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдын ап болуу силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫН ӨРТӨ

чыла 6 руб.

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫНАР!

6 айда 3 рубль

Редакцияның адреси:

Кызыл, Шетиниң — Бравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун орадакчыларын 35-24, харыскалгалы секретарынын 23-35, партияж амдырал чыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдө ажал-агыл килдизинин 21-47, үлетпур килдизинин 22-64, чагаа, база совет тургузук килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бугалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41, Солун келбей барганда 32-75 телефонче колтаар.

Тыва АССР-иниң Министрлер Чөвүлелинин чамында парлалга эргелегинин типографиязы (Кызыл, Шетиниң — Бравченко кудумчуу, 1). ТС-00993.

Солун неделяда алды катап үнөр